

Небагато років тому на кам'янистій неродючій землі у Новій Англії тримали господарство чоловік і жінка. Люди вони були тверезі й чесні, трудилися з раннього ранку до пізньої ночі, щоб хоч якось прогодуватися.

Їхній маленький одноповерховий будиночок стояв на крутому схилі гори, і каміння навколо нього було стільки, що нічого зеленого просто не могло рости. Коло підніжжя гори, за чверть милі від будинку протікав струмочок, і жінці доводилося звивистою стежиною ходити туди по воду й носити її нагору до будинку. Це була нудна і втомлива робота, і через неї та через іншу тяжку працю жінка стала худа, згорблена й похилена.

Та вона ніколи не жалілася, а лагідно й терпляче виконувала свої обов'язки, працювала в домі, носила воду й помагала чоловікові полоти нужденне поле, засіяне на найкращому клаптику їхньої убогої землі.

Якось вона човгала по стежці до струмка, камінчики вилітали з-під її великих черевиків наліво й направо, і тут вона помітила великого жука, що лежав на спині й сукав лапками, з усієї сили намагаючись перевернутися. Та це йому не вдавалося, отож жінка, добра серцем, нагнулася й пальцем обережно перевернула жука. Той одразу чкурнув зі стежки, а вона пішла собі до струмка.

На другий день, ідучи по воду, вона з подивом побачила, що жук знову лежить на спині й безпорадно намагається перевернутися. Жінка ще раз зупинилася й поставила його на ніжки. Та коли переступила через комаху, щоб іти далі, почула голосок:

— Ох, дякую! Дуже дякую, що мене врятувала!

Жінка перелякалася, що жук говорить людською мовою, і вигукнула:

— Хай бог милує! Ти ж не можеш говорити, як людина!

Потім, оговтавшись, вона знов нагнулася над жуком, і він їй відповів:

— А чого б мені не говорити, якщо мені є що сказати?

— Бо ти жук, — відказала жінка.

— Це правда. І ти мене врятувала від моїх ворогів — горобців. А сьогодні ти вдруге прийшла мені на допомогу, і я перед тобою в боргу. Жуки цінують своє життя не менше, ніж люди, і я значно важливіша істота, ніж ти у своєму невігластві можеш припустити. Однак скажи мені — чого ти щодня ходиш до струмка?

— По воду, — одуріло подивилась униз на говірливого жука жінка.

— Хіба це не важко? — поцікавився жук.

— Важко. Проте на горі нема води, — сказала вона.

— То викопайте криницю й поставте помпу, — порадив жук.

Жінка похитала головою.

— Чоловік уже намагався, але там немає води, — сумно сказала вона.

— Спробуйте ще раз, — наказав жук, — і у відповідь на зроблене мені добро я пообіцяю: якщо в криниці й не буде води, то ви там знайдете щось іще цінніше для вас. А тепер я мушу йти. Не забудь. Копайте криницю.

І, навіть не попрощавшись, він зник серед каміння.

Жінка повернулась додому вельми спантеличена жуковими словами і, коли чоловік прийшов з роботи, все йому розповіла.

Бідняк на якийсь час глибоко задумався, а тоді промовив:

— Жінко, може, той жук сказав тобі правду. Ще є на світі чари, якщо жук уміє говорити; а якщо є чари, то може бути й вода в криниці. Помпа, яку я купив для криниці, лежить у повітці, і, щоб послухатись жукової поради, більше не треба ніяких витрат, крім праці на копання. До праці я звик, тож я копатиму криницю.

Уранці він почав копати й викопав так глибоко, що вже вилазити було важко, проте води не знайшов ні краплинки.

— Мабуть, треба ще глибше, — припустила жінка, коли він сказав про свою невдачу.

На другий день він зробив довгу драбину й опустив її в яму, а тоді копав, копав, копав — доки верхній край драбини ледве діставав до краю ями. Але води не було.

Коли на третій день жінка йшла з відром до струмка, то на каменюці коло стежки побачила жука. Вона зупинилася й сказала:

— Чоловік криницю викопав, та от води в ній немає.

— А він поставив у криницю помпу? — спитав жук.

— Ні, — хитнула головою вона.

— То зробіть, як я наказав — поставте помпу, і, якщо не буде води, я обіцяю вам щось іще цінніше.

Кажучи це, жук легко ковзнув з каменя й зник. Жінка пішла назад до будинку й розказала чоловікові, що сказав жук.

— Ну що ж, — відповів простодушний чоловік, — якщо й поставити, шкоди не буде.

Він виніс помпу з повітки і встановив у криниці, а тоді взявся за важіль та й почав помпувати. Жінка ж стояла поряд і дивилася, що буде.

Вода не полилась, проте через кілька хвилин з гирла помпи випала золота монета, потім ще одна, і ще, й іще — аж на землі виникла ціла купка, на кілька пригорщ, золота.

Чоловік перестав помпувати й побіг помагати жінці збирати монети у фартух. Однеще руки в них так тряслися з хвилювання й радості, що блискучі золоті кружальця весь час їм вислизали.

Нарешті вони все зібрали й разом понесли в будинок, де висипали дорогоцінну золоту ношу на стіл і полічили монети.

Усі їх було викарбувано монетним двором Сполучених Штатів і кожна мала вартість п'ять доларів. Деякі були вже потьмянілі й потерті від ужитку, а інші були ясні й нові, ніби щойно випущені. Після підрахунку вийшло, що всіх монет було на триста доларів.

Раптом жінка промовила:

— Чоловіче, жук сказав правду, що ми знайдемо в криниці щось дорожче за воду. Але біжи й зніми з помпи ручку — ану ж тут хтось ітимає й розкриє нашу таємницю.

Чоловік побіг, зняв ручку-важіль, заніс у будинок і сховав під ліжку.

Вночі вони не могли заснути, бо лежали й думали про своє багатство і що вони зроблять з такою купою золота. За все своє життя вони мали не більше ніж кілька доларів одразу, а тепер тріснутий чайник був майже повний золотих монет.

Назавтра була неділя. Вони встали ранесенько й побігли дивитися, чи цілий їхній скарб. Він затишно спочивав у чайнику, і їм так хотілося тішити ним очі, що минуло багато часу, перш ніж чоловік пішов розкладати вогонь, а жінка — готувати сніданок.

Коли вони їли свою просту їжу, жінка сказала:

— Підемо сьогодні до церкви й подякуємо Богу за багатство, яке так несподівано до нас прийшло. А одну золоту монету я дам пасторові.

— Вистачить і просто сходити до церкви,

— відказав їй чоловік, — і подякувати Богу. Бо вночі я вирішив, як ми потратимо гроші, і для пастора нічого не лишається.

— Можна напompувати ще монет, — сказала жінка.

— Може, так, а може, й ні, — обережно відповів чоловік. — Ми можемо надіятися на те, що маємо, а чи є ще щось у криниці, чи нема, я сказати не можу.

— То сходи перевір, — запропонувала вона,

— бо я дуже хочу дати щось пасторові. Він людина чесна й заслуговує.

Отож чоловік узяв з-під ліжка ручку-ва-жіль, пішов до помпи, приладнав її на місце. Потім поставив під розтруб великий дерев'яний

цебер і почав помпувати. На їхню радість, золоті монети незабаром посипались у цебер і, коли їх стало з горою, жінка принесла ще одне відро. Але тепер потік монет раптом припинився й чоловік бадьоро сказав:

— Вистачить на сьогодні, жінко! Ми добряче збільшили наше багатство, і священник одержить свою монету. Думаю, я теж кину одну в скриньку для пожертв.

Оскільки в чайник золото вже не вміщалося, селянин висипав вміст цебра в ящик для дров і прикрив сухим листям та гілками, щоб ніхто нічого не запідозрив.

Після цього вони вдягли найкращий свій одяг і подалися до церкви, несучи по золотій монеті з чайника на подарунок пасторові.

Перейшли гору й спустилися в долину за нею і були такі радісні та веселі, що й не помітили довгої дороги. Нарешті підійшли до маленької сільської церкви і потрапили якраз на початок служби.

Пишаючись своїм багатством і дарунками для пастора, вони ніяк не могли діждатися хвилини, коли диякон понесе скриньку для пожертв. Аж ось час настав, селянин підняв руку високо над скринькою і вкинув монету так, щоб усі присутні бачили, скільки він пожертвував. Селянка вчинила так само, почуваячись значною й щасливою людиною, яка може дати доброму священникові так багато.

Священик, дивлячись з амвона, побачив золоту монету й не міг повірити своїм очам. Одначе, коли диякон поставив скриньку йому на стіл, там справді були дві золоті монети, і він так здивувався, що трохи не забув, що треба ще читати проповідь.

Коли після служби люди виходили з церкви, добрий пастор зупинив селянина та його дружину й запитав:

— Де ви взяли так багато золота?

Жінка радо йому розповіла, як вона врятувала жука і як він їм віддячив через дивовижну помпу. Пастор вислухав це все дуже серйозно, і коли розповідь закінчилася, сказав:

— Кажуть, у наших краях багато віків тому відбувалося багато дивного, і тепер я бачу, що дивне може бути й тепер. За вашими словами, ви знайшли жука, який уміє говорити і має силу обдарувати вас величезним багатством.

Він уважно оглянув золоті монети й продовжив:

— Або ці монети з казкового золота, або зі щирого металу й карбовані урядом Сполучених Штатів. Якщо золото казкове, то за добу воно зникне й ніякої користі з нього не буде. Якщо це справжні гроші, то ваш жук, мабуть, когось пограбував і награвоване золото сховав у вашій криниці. Бо всі гроші комусь належать, і якщо ви не заробили їх чесно, а набули, як кажете, якимось таємничим чином, то їх напевно взято в їхнього власника без його згоди. Де ж іще могли взятися справжні гроші?

Селянин з дружиною збентежились од цієї заяви й винувато подивились одне на одного, бо вони були чесні люди й не хотіли нікого скривдити.

— То ви думаєте, що жук гроші вкрав? — спитала жінка.

— Мабуть, він своїми чарами забрав їх у законного власника. Навіть жуки, які вміють говорити, не мають совісті й не бачать різниці між правильним і неправильним. Бажаючи віддячити вам за зроблене добро, жук ті гроші, що ви напумпували з криниці, забрав у їхнього хазяїна.

— Либонь, це казкове золото, — припустив чоловік. — Якщо так, то треба йти в місто й потратити гроші, поки не зникли.

— Це було б неправильно, — відказав пастор, — бо крамарі залишаться без грошей і без товарів. Дати їм казкове золото — все одно, що пограбувати.

— То що ж нам робити? — спитала бідолашна жінка, заламуючи руки з горя й розчарування.

— Ідіть додому й чекайте до завтра. Якщо золото у вас залишиться, то воно справжнє, а не казкове. Але якщо це справжні гроші, то ви повинні будете віддати їх законним власникам. Заберіть і ці дві монети, що ви дали мені, бо я не можу взяти гроші, не зароблені чесно.

Бідняки повернулися додому сумні й вельми стривожені почутим. Минула ще одна безсонна ніч, а в понеділок уранці вони встали на світанку й побігли дивитися, чи золото ще є.

— Це все-таки справжні гроші! — вигукнув чоловік, — бо не зникло ані монети.

Коли в той день жінка пішла до струмка, вона шукала жука, і, звісно, він сидів на плоскому камені.

— То ви тепер щасливі? — спитав жук, коли жінка зупинилася перед ним.

— Ми дуже нещасні, — заперечила вона,

— бо, хоч ти й дав нам багато золота, наш добрий священик каже, що воно чиесь чуже, і ти, щоб нам віддячити, його вкрав.

— Ваш священик, може, й добра людина,

— обурився жук, — але завеликою мудрістю не вирізняється. Але, якщо ви не хочете золота, то я можу його забрати так само легко, як і дав.

— Та ми хочемо! — перелякано скрикнула жінка. — Якщо воно, — додала, — з'явилося чесно.

— Воно не крадене, — сердито буркнув жук, — і не належить нікому, крім вас. Коли ти врятувала мені життя, я подумав, що треба тобі віддячити. І, знаючи, які ви бідні, вирішив, що золото вас ошчасливить краще, ніж будь-що інше.

— Знай, — продовжив він, — що хоч я й малий, і непоказний, та насправді я король усіх комах і мої піддані виконують найменше моє бажання. Живучи при самій землі, комахи часто натикаються на золоті та інші гроші, що їх гублять люди, й вони заочуються в щілини чи в розколини, чи їх присипає землею, чи приховують трава й бур'яни. Коли мої піддані знаходять такі гроші, вони повідомляють про це мені. Проте я завжди залишаю їх лежати, де лежали, бо комахам користі з них нема ніякої.

— Та коли я вирішив дати вам золота, я знав, де його взяти, не грабуючи таких істот, як ви. Я одразу послав тисячі комах у всіх напрямках, щоб принесли загублені золоті монети на цю гору. Як ти розумієш, їм довелося кілька днів тяжко потрудитися, проте до миті, коли твій чоловік викопав криницю, золото вже почало прибувати з усіх кінців країни і за ніч мої піддані скинули його все в криницю. Тож можете ним користуватися з чистою совістю, знаючи, що нікому зла не робите.

Це пояснення втішило жінку, і коли вона повернулася додому й переповіла чоловікові, що сказав жук, той теж невимовно зрадів.

І вони зразу ж узяли скількись там золотих монет та й пішли в місто купити харчів, і одягу, і багато всяких речей, які вже давно були їм

потрібні. Але вони так запишалися своїм ново-здобутим багатством, що й не подумали його приховувати. їм хотілось, щоб усі знали, що вони мають гроші. Тож не дивно, що одні недобрі люди з села захотіли забрати те золото собі.

— Якщо вони так тринькають гроші, — прошепотів один чоловік другому, — то вдома у них, мабуть, повно золота.

— Ай справді, — була відповідь. — Побіжімо туди й перетрусимо їхню халупу, поки їх нема вдома.

І вони поспішили з села до будиночка на горі, виламали там двері, поперекидали все догори дриґом і таки знайшли золото в ящику для дров і в чайнику. Вони скоренько зав'язали його в клунки, клунки закинули на спини й понесли вниз. Мабуть, через те, що дуже спішили, вони не затрималися, щоб навести в будинку лад.

Невдовзі добра жінка та її чоловік зійшли на гору з села з оберемками пакунків і в супроводі цілої ватаги малих хлопців, найнятих нести накуплене. За ними тяглися хвостом, наче в комети, інші хлопці та сільські роззяви, приваблені багатством і щедрістю подружжя, а то й просто цікавістю — людей ішло стільки, як на урочистій ході. Позад усіх крамар Гагінс з великою обережністю ніс нове шовкове плаття, за яке йому мали заплатити, як дійдуть додому, бо всі гроші, взяті в село, було витрачено.

Селянин, до цього людина скромна, тепер так запишався, що зсунув капелюха на ліве вухо й кутив велику сигару, від якої йому дуже скоро стало погано. Дружина крокувала поряд, мов пава, втішаючись шаною й повагою до її багатства від тих, хто раніше її й не помічав, і коли-не-коли поглядала на захоплену процесію позаду.

Але яка шкода для новонародженої пихи! Коли вони дійшли до будинку, то побачили, що двері виламано, меблі розкидані на всі боки, а скарб викрадено весь до останньої монети.

Юрба повишкіряла зуби, залунали глумливі образи, а крамар Ґаґінс голосно зави-магав грошей за шовкове плаття, яке він приніс.

Тоді жінка прошепотіла чоловікові, щоб пішов і наpomпував ще золота, поки вона втихомирюватиме юрбу.

Він одразу її послухався й пішов, але через кілька хвилин повернувся весь блідий і сказав їй, що помпа суха і з її гирла не вичавилося жодної золотої монетки.

Процесія помарширувала назад у село, сміючись і глузуючи з селянина та його жінки, котрі приндилися, що багаті. Деякі хлопці були такі противні, що повилазили на гору й кидали звідти в будинок камінцями. Пан Ґаґінс, суворо висваривши жінку за обман, поніс плаття назад, і подружжя нарешті саме збагнуло, що їхня пиха обернулася приниженням, а їхня радість — гірким смутком.

Перед самим заходом сонця жінка витерла сльози, вдягла свій буденний одяг і пішла до струмка по воду. Як підійшла до плоского каменя, то побачила на ньому короля-жука.

— Криниця суха! — сердито крикнула вона.

— Так, — спокійно відповів жук, — ви з неї випомпували все золото, яке зуміли знайти мої піддані.

— Ми ж тепер розорені, — сказала жінка, сіла на стежку й заридала. — Злодії вкрали в нас усе до пенні.

— Співчуваю, — відказав жук, — але ви самі винні. Якби не хизувалися своїм багатством, то ніхто б і не запідозрив, що ви його маєте, і не подумав би вас грабувати. А взагалі ви тільки загубили золото, яке інші загубили перед вами. Його ще, мабуть, загублять не раз, поки світ дійде кінця.

— Що ж нам тепер робити? — спитала вона.

— Що ви робили до того, як я дав вам гроші?

— Працювали з ранку до ночі, — сказала вона.

— Ваша робота у вас залишилася, — спокійно зауважив жук, — ніхто її у вас не вкраде, можете бути певні!

І він ковзнув з каменя та й зник уже назавжди.

Ця історія нас учить приймати удачу й багатство зі скромністю та поміркованістю. Бо якби селянин і його дружина встояли перед спокусою виставити своє багатство напоказ, то зберегли б його й донині.